

Meten zonder maatstaf

*De toetreding van Estland, Letland en
Litouwen tot de Europese Unie onder de loep
genomen ondanks hun discriminatie van
etnische minderheden*

Universiteit
Leiden

Victor Pak
1416502
09/06/2016
Docent: H. Oversloot
Democratietheorie
Aantal woorden: 8417

Instituut Politieke Wetenschap
Faculteit Sociale Wetenschappen
Universiteit Leiden

Meten zonder maatstaf

De toetreding van Estland, Letland en Litouwen tot de Europese Unie onder de loep genomen ondanks hun discriminatie van etnische minderheden.

De landen Estland, Letland en Litouwen, tezamen ook wel de Oostzeerepublieken genoemd, zijn sinds 2004 lid van de Europese Unie. Samen met deze drie landen traden in hetzelfde jaar nog eens zeven landen toe tot de Europese Unie. Om te mogen toetreden moesten alle landen, dus ook de Oostzeerepublieken, voldoen aan de eisen gesteld door de Europese Unie. Deze eisen zijn de zogenaamde Kopenhagencriteria. In deze scriptie wordt de vraag beantwoord waarom deze drie Baltische staten mochten toetreden tot de Europese Unie ondanks de discriminatie van etnische minderheden in die landen.

In Estland, Letland en Litouwen wonen verschillende etnische groeperingen. In alle landen waren etnische Russen procentueel gezien de grootste etnische minderheid. In Letland vormden etnisch Russen 34 procent van de bevolking in 1989, in Estland was dit in 1984 30,3 procent van de bevolking, in Litouwen vormden etnisch Russen 9,4 procent van de bevolking (Linz & Stephan, 1996, p. 403). Naast de Russische minderheden woonden in de drie staten ook etnisch Oekraïners, Wit-Russen en Polen. Weliswaar in mindere mate dan de etnisch Russen, maar nog altijd significant.

In deze scriptie staat de omgang met deze etnische minderheden centraal. Vanaf de onafhankelijkheid van de drie landen moesten zij besluiten nemen over de rechten van de etnische minderheden. In Estland werd bijvoorbeeld in 1993 besloten dat alle inwoners met een Russisch of Sovjet-Unie paspoort binnen een jaar tijd een nieuwe verblijfs- en werkvergunning moesten aanvragen. Deze werden echter enkel verstrekt wanneer de inwoner een wettelijke inkomstenbron had, zonder dat dit verder werd gedefinieerd (Budryte, 2005, p.72).

In Letland werden op het gebied van onderwijs wetten aangenomen die de rechten van de etnische minderheden benadeelden en mogelijk discrimineerden. In 1993 werd besloten dat alle door de staat gefinancierde overheidsinstellingen vanaf het tweede leerjaar verplicht in het Lets moesten doceren (Kelley, 2004, p. 77). Ook in Litouwen waren er debatten over de rechten van de etnische minderheden. In 1989 stelden de Litouwse onafhankelijkheidsactivisten voor om in een onafhankelijk Litouwen geen mogelijkheid aan te bieden tot een dubbele nationaliteit (Budryte, 2005, p. 149).

Dit waren slechts een aantal voorbeelden van de debatten en merkwaardige wetgeving waar etnische minderheden mee te maken hadden in de Oostzeerepublieken. In deze

bachelorscriptie zal later meer verteld worden over de debatten en wetgeving rondom de positie van etnische minderheden in de drie staten.

Allereerst zal in deze scriptie ingegaan worden op de geschiedenis van Estland, Letland en Litouwen en de positie van de etnische minderheden in de landen. Hoe kwamen de etnische minderheden bijvoorbeeld terecht in de landen? Dit moet voor context zorgen wanneer de debatten en wetgeving rondom de etnische minderheden worden behandeld. De geschiedenis van deze drie landen zal uitgebreid worden besproken, omdat de geschiedenis onontbeerlijk is om een goed begrip van de houding ten opzichte van de minderheden te verkrijgen.

De geschiedenis van Estland, Letland en Litouwen zal afzonderlijk worden behandeld. Daarbij zal eerst de geschiedenis vanaf ongeveer de negentiende eeuw tot en met de Tweede Wereldoorlog aan bod komen. Na dit onderdeel zal er expliciet worden gericht op de behandeling van etnische minderheden in de Oostzeerepublieken. Deze focus wordt toegepast omdat vanaf de Tweede Wereldoorlog de rol van de etnische minderheden van belang is voor deze bachelorscriptie.

Vervolgens wordt het toetredingsproces tot de Europese Unie behandeld. Dit is het centrale onderdeel van de bachelorscriptie. De centrale vraag van deze bachelorscriptie is immers waarom deze drie landen tot de Europese Unie mochten toetreden ondanks de discriminatie van etnische minderheden. In dit gedeelte zal worden gekeken naar de geldende criteria voor toetreding, de Kopenhagencriteria, en in welke mate de drie landen daaraan voldeden. Zo kan uiteindelijk geoordeeld worden, in de conclusie, of de toetreding van de drie landen terecht was of niet.

De geschiedenis van Estland

Om de ontstaansgeschiedenis van Estland te kunnen begrijpen is het jaartal 1721 van groot belang. In dat jaar veroverde het Russische tsarenrijk het land na de Grote Noordse Oorlog. Voor deze machtsovername stond Estland vooral onder Duitse invloed. De stad Tallinn was lid van het Hanzenverbond. Daarnaast werd het lutherse protestantisme verspreid onder de bevolking en werd het Latijnse alfabet in gebruik genomen (Smith, 2002, p. 5).

De verspreiding van het lutherse geloof was van groot belang voor de ontwikkeling van de geschreven Estse taal. Om het geloof te verspreiden was het van belang dat burgers zelf de bijbel konden lezen. De geletterdheid onder de bevolking was daarom ook bijzonder hoog. In 1850 kon liefst 90 procent van de rurale bevolking lezen. (Smith, 2002, p. 4). Uit de combinatie van een hoge geletterdheid en een gedeeld geloof kon een nationaal bewustzijn

worden gecreëerd. Zo werd in 1838 de Estse leergemeenschap opgericht, een onderzoeksinstelling die de lokale folklore en nationaliteit in Estland onderzocht. (Smith, 2002, p. 5).

De Estse identiteit ontwikkelde zich ondanks de Russische overheersing en de machtige positie die ‘baltische Duitsers’ in Estland hadden. Deze ‘baltische Duitsers’ stamden af van de Duitsers die het toenmalige Estland regeerden rond de zestiende eeuw. Zij beheersten nog altijd de Duitse taal en hadden veelal machtige posities, zoals die van grootgrondbezitter, in handen. De ‘baltische Duitsers’ konden door middel van erfopvolging deze belangrijke posities in bezit houden. Dankzij de machtige posities die zij beheersten werden zij veelal als elite beschouwd (Smith, 2002, p. 6).

Uit weerstand tegen de Duitse elite ontstond halverwege de negentiende eeuw de eerste Estse nationale beweging. Deze beweging wilde het gemakkelijker maken voor de plattelandsbevolking om de sociale ladder op te klimmen (Smith, 2002, p. 6). De beweging raakte rond 1880 in het verval door overlijden van belangrijke aanvoeders en de toename van Russische invloed.

De Russische tsaar begon gelijktijdig met dit verval een beleid van russificatie te voeren. Hierbij werd bijvoorbeeld Russisch onderwijs verplicht gesteld in het onderwijs. Door de russificatie nam de invloed van de Duitse elite af, zoals de nationale beweging wenste, maar werd tegelijkertijd de Estse nationaliteit onderdrukt. De tsaar streefde ernaar om de Esten te assimileren tot het Russische volk (Smith, 2002, p. 9).

Tijdens de revolutie in 1905 kwam de nationalistische Estse beweging weer tot leven. Er werd geprotesteerd tegen de russificatie en opgeroepen om Estland als één land te erkennen. De Duitse elite steunde de protesten tegen de russificatie omdat de machtige posities van veel ‘baltische Duitsers’ onder druk stonden (Smith, 2002, p. 10). De revolutie zorgde voor de oprichting van de Duma. Een nationaal parlement waar ook Estse afgevaardigden in werden verkozen.

De Estse afgevaardigden waren vooral afkomstig uit de Duitse elite en zetten zich in voor een grotere nationale autonomie van Estland. De Eerste Wereldoorlog gaf een kans om deze autonomie te realiseren. In 1918 bereikte het Duitse leger Tallinn waar de troepen van de Russische tsaar verdreven werden. Estland riep vervolgens op 24 februari 1918 de onafhankelijkheid uit (Smith, 2002, p. 11). De onafhankelijkheid van Estland werd zwaarbevochten. In november 1918 trokken de Duitsers zich terug waarna Rusland opnieuw probeerde Estland te veroveren. Met dank aan buitenlandse strijdkrachten zoals 3.700 Finnen konden de Russische bolsjewieken verslagen worden (Smith, 2002, p. 13).

In de onafhankelijke Estse staat werd de centrale macht gevestigd in het parlement, naar voorbeeld van de Duitse Weimar Republiek en Zwitserland, wat beide zeer democratische staten waren. Het parlement telde honderd zetels en werd iedere drie jaar op basis van het evenredige kiessysteem verkozen. Burgers konden referenda organiseren over wetsvoorstellen, die het parlement gedwongen moest overnemen. (Smith, 2002, p. 14).

Etnische minderheden kregen in de nieuwe republiek Estland het recht om onderwijs te volgen in de taal van hun etnische afkomst en het recht op het in stand houden van een autonome cultuur zonder inmenging van de staat. Tijdens het interbellum was 12 procent van de Estlandse bevolking van een andere etniciteit dan de Estse (Smith, 2002, p. 16). Bij aanvang van de toetredingsonderhandelingen tot de Europese Unie was 38,5 procent van de bevolking van een andere etniciteit dan de Estse (Linz & Stephan, 1996, p. 403).

De democratische staat van Estland bleek echter wankel te zijn. Tussen 1920 en 1932 bedroeg de gemiddelde regeerperiode slechts negen maanden. Dit in combinatie met een economische depressie zorgde ervoor dat de Onafhankelijke Veteranen Organisatie, een paramilitaire vereniging van soldaten uit de Eerste Wereldoorlog, via een referendum een nieuwe constitutie invoerde. De macht verplaatste zich van het parlement naar een gekozen president (Smith, 2002, p. 20). De gekozen Estse president Konstantin Pats schafte de democratie af in Estland door partijen te verbieden en het parlement buiten werking te stellen, tevens werd de persvrijheid ingeperkt (Smith, 2002, p. 21).

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog verdeelden de Sovjet-Unie en Duitsland Oost-Europa bij het Molotov-Ribbentroppact in 1939. Estland, Letland en Litouwen zouden tot de Sovjet-Unie behoren (Senn, 1990, p. 43). De ‘baltische Duitsers’ werden door de Duitse leider Adolf Hitler gerepatrieerd naar Duitsland in verband met de aanstaande oorlog die Duitsland in 1941 begon tegen de Sovjet-Unie (Johnston & Snow, 1998, p. 479). Vanaf 1940 bezette de Sovjet-Unie Estland door de stationering van nog eens 90.000 militairen nadat in 1939 al 25.000 Sovjet-troepen in Estland werden gestationeerd (Smith, 2002, p. 27).

De geschiedenis van Letland

Het Letse nationale gevoel ontwikkelde zich halverwege de negentiende eeuw. De eerste nationale beweging, genaamd de Jonge Letten, werd opgericht in 1850. De beweging was de spil tussen verschillende groeperingen in de Letse samenleving (Ijabs, 2013, p. 89). Zij verbonden de Russische bestuurders met de ‘baltische Duitsers’, die ook in Letland veelal machtige posities als grootgrondbezitters hadden en de Letse boerenbevolking. De Jonge

Letten beheerste zowel de Duitse taal als de Letse en Russische waardoor zij gemakkelijk de verschillende bevolkingsgroepen verbonden.

Daarnaast konden zij de Letse identiteit, bestaande uit tradities en folklore, gemakkelijk verspreiden. De Letse bevolking kende een hoge geletterdheid dankzij de goede scholing in het land. 80 procent van de Letse bevolking kon lezen rond het midden van de negentiende eeuw. De ontwikkeling van de Letse identiteit werd echter gehinderd door de russificatie die de tsaar in 1880 oplegde aan de Letse bevolking. Het project van de tsaar om de Letten tot 'goede Russen' te vormen mislukte echter door weerstand vanuit de bevolking. Zij weigerden bijvoorbeeld navolging te geven aan het bevel dat op Letse scholen in het Russisch gedoceerd moest worden (Pabriks & Purs, 2002, p. 5).

Vanaf het begin van de twintigste eeuw begon de industrie in Letland, en hoofdstad Riga in het bijzonder, extreem te groeien. De stad groeide in omvang van 103.000 inwoners in 1867 tot 282.000 inwoners in 1897 (Elsuwege, 2008, p. 12). Door onvrede over de werkomstandigheden in de industrie en de russificatie ontwikkelde een voedingsbodem voor de revolutie van 1905. (Pabriks & Purs, 2002, pp. 8-9). Deze twee vormen van onvrede uitte zich in twee verschillende groepen.

De nationalistische beweging protesteerde tegen de russificatie terwijl de socialistische beweging opkwam voor de rechten van de arbeiders. In oktober 1905 ondertekende de Russische tsaar het Oktobermanifest als reactie op de revolutie. De nationalistische beweging was tevreden over de beloofde hervormingen terwijl de socialistische beweging het manifest als wanhoopspoging van de tsaar zagen om aan de macht te blijven (Pabriks & Purs, 2002, pp. 9-10).

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Letland geografisch verdeeld. Het front tussen Duitsland en Rusland lag in 1915 halverwege Letland. In zowel het door Duitsland bezette gedeelte van Letland als het door Rusland bezette gedeelte ontstonden nationalistische gevoelens en een drang naar onafhankelijkheid. Het Russische leger maakte zelfs twee legereenheden bestaande uit Letse burgers die specifiek het Letse gebied moesten beschermen (Pabriks & Purs, 2002, p. 12).

In het najaar van 1918 ontstond een machtsvacuüm waar de nationalisten insprongen (Pabriks & Purs, p. 14). Op 18 november 1918 werd de onafhankelijkheid uitgeroepen door de Letse Nationale raad, die een aantal Letse organisaties vertegenwoordigde. Na gevechten met overgebleven Russische troepen was Letland in 1920 een onafhankelijk land zonder buitenlandse strijdmacht in de landsgrenzen. In 1920 werd Letland officieel erkend door de Volkerenbond (Pabriks & Purs, 2002, p. 15).

De Eerste Wereldoorlog had voor veel vernietiging gezorgd in Letland. In meer dan de helft van alle Letse districten was gevochten en in 55 procent lagen nog loopgraven. De bevolking telde een overschot van 152.277 vrouwen (Pabriks & Purs, 2002, pp. 16-17). Net als in Estland ontwikkelde zich in Letland een democratische staat. In Letland ontstond echter zeer veel corruptie waardoor het land te kampen had met bestuurlijke instabiliteit. Tussen 1922 en 1934 regeerden veertien verschillende kabinetten het land.

Een autoritaire staatsgreep in 1934 maakte een einde aan de democratie in Letland. De coup werd geleid door Karlis Ulmanis, leider van de centrale boeren partij, die eerder tijdens de democratische jaren Letland regeerde. Uit angst voor de fascistten en de noodzaak van een centraal en machtig bestuur in tijden van economische crisis besloot Ulmanis tot de coup (Pabriks & Purs, 2002, p. 21). De staatsgreep verliep zonder veel rumoer of bloedvergieten.

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog werd Letland na de Duitse inval in Polen in 1939 door de Sovjet-Unie gedwongen tussen de 25.000 en 50.000 Sovjetmilitairen te huisvesten. Een de facto militaire bezetting van Letland. Ulmanis had aan het einde van zijn bewind nog een belangrijke boodschap voor het Letse volk; zij mochten niet vergeten dat Letland ooit onafhankelijk was en moesten vechten voor een wedergeboorte. Op 15 juni viel de Sovjet-Unie een grenspost aan met Letland en drie dagen later rolden Sovjettanks door de straten van Riga. De bezetting was daarmee voltooid (Pabriks & Purs, 2002, p. 24).

De geschiedenis van Litouwen

Litouwen kent de meest onderscheidende geschiedenis van de Oostzeerepublieken. Waar Estland en Letland grotendeels onder Zweedse en Duitse invloed stonden voorafgaand aan de Russische verovering vormde Litouwen een gemenebest met Polen. Het gemenebest werd in 1569 getekend en hield stand tot de verdeling van het gemenebest in 1795. Het grootste deel van Litouwen kwam toen onder Russische leiding te staan. Een klein deel van Litouwen behoorde na de verdeling toe tot Oost-Pruisen (Elsuwege, 2008, p. 8).

Door het eeuwenlange verbond tussen Litouwen en Polen kent Litouwen andere culturele kenmerken dan Estland en Letland. In het verbond had Litouwen een ondergeschikte rol ten opzichte van Polen. Door de Poolse invloed in Litouwen won het katholieke geloof veel aanhang (Lane, 2002, p. 19). Het katholieke geloof zorgde ervoor dat Litouwen een onderscheidend land was in het Russische rijk.

Litouwen streefde sinds de Russische overheersing naar zo veel mogelijk autonomie binnen het rijk. Na de Eerste Wereldoorlog had Litouwen echter de kans om zich

onafhankelijk te verklaren. Het Russische rijk had haar troepen teruggetrokken en de Duitse kanselier Max von Baden vond dat Litouwen recht had op zelfbestuur. Op 2 november 1918 trad de eerste Litouwse grondwet in werking. Op 12 juli 1920 begon Polen een offensief tegen het onafhankelijke land (Elsuwege, 2008, p. 16).

Het gebied rondom hoofdstad Vilnius werd veroverd na twee jaar vechten door de Polen. De stad Kaunas werd daardoor de hoofdstad van het onafhankelijke Litouwen, maar de kwestie Vilnius zou in de onafhankelijke jaren nog voor een hoop rumoer zorgen (Elsuwege, 2008, p. 17). De kwestie kwam in 1923 voor het Internationaal gerechtshof in Den Haag dat geen duidelijke uitspraak leverde. Uiteindelijk werd de stad officieel ingelijfd door Polen; de enige internationale medestander van Litouwen was de Sovjet-Unie (Elsuwege, 2008, p. 22).

Direct na de onafhankelijkheid in 1920 werd er via democratische wijze een nationale vergadering georganiseerd die een nieuwe democratische constitutie opstelde. Net als in de andere Oostzeerepublieken bleek het democratische bestuur instabiel te zijn. In de eerste zes jaar van onafhankelijkheid kende Litouwen elf kabinetten en vier verkiezingen (Lane, 2002, pp. 20-22).

De instabiele regeringen zorgden ervoor dat legerofficieren in 1926 een staatsgreep pleegden. De constitutie werd aangepast waardoor de president Antanas Smetona het parlement kon ontbinden en als alleenheerser het land bestuurde tot 1940. Als alleenheerser nam Smetona enkele fascistische kenmerken over, zoals zijn titel 'Leider van het Volk' en alle politieke partijen werden verboden behalve zijn eigen Nationale Unie (Lane, 2002, p. 25).

Ondanks de autoritaire leiding van het land met fascistische kenmerken maakte het land wel sprongen vooruit op cultureel gebied. In 1913 gingen gemiddeld 15 op de 1.000 inwoners naar school, waar dat in 1931 ongeveer 116 op de 1.000 inwoners was. Deze stijging was mede te danken aan een verdrievoudiging van de begroting voor het ministerie van onderwijs. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog kon slechts 12 procent van de bevolking niet lezen of schrijven. Etnische minderheden zoals Joodse Litouwers mochten eigen scholen oprichten en daar lesgeven in de eigen taal en cultuur (Lane, 2002, p. 17). Dankzij het goede onderwijs werd de Litouwse nationaliteit verder versterkt.

Op 10 oktober 1939 kwam de onafhankelijkheid van Litouwen en de Litouwse nationaliteit in gevaar. Het land werd gedwongen 20.000 Sovjettroepen op haar grondgebied te vestigen. Stalin beargumenteerde dat dit noodzakelijk was vanwege nabijheid van Nazi-Duitsland. Stalin beloofde Litouwen onafhankelijkheid en keerde Vilnius terug tot het land dankzij de gedeeltelijke Sovjet verovering van Polen (Lane, 2002, p. 37).

Nog geen jaar later werd op 15 juni 1940 Litouwen bezet door militairen van de Sovjet-Unie. Dit gebeurde nadat de Sovjet-Unie Litouwen beschuldigde van de ontvoering van twee militairen (Lane, 2002, p. 39). Na de bezetting werd een frauduleuze stemming georganiseerd waarbij 95,5 van de bevolking voor een nieuw parlement vol Sovjetvertegenwoordigers stemde. Deze volksvertegenwoordigers diende officieel een verzoek tot aansluiting bij de Sovjet-Unie in. Dat verzoek werd op 3 augustus 1940 ingewilligd door de Sovjet-Unie waarmee de aansluiting en bezetting van Litouwen een feit was (Lane, 2002, p. 41).

Etnische verschuivingen in Estland in de Twintigste eeuw

Aan het begin van de twintigste eeuw had Estland een vrij homogene etniciteit. 89,4 procent van de inwoners was Est. Andere relatief grote groepen waren de 45.700 Russen en 34.100 Duitsers op een totale bevolking van 993.000 mensen (Eberhardt, 2002, p. 22). De nationaliteit van mensen werd voornamelijk gebaseerd op de taal die mensen spraken en het geloof dat zij aanhingen. Ook hieruit bleek dat het Lutherse geloof een belangrijk onderdeel van de Estse nationaliteit was (Eberhardt, 2002, p. 21).

Doordat tijdens de Eerst Wereldoorlog nauwelijks grote gevechten in Estland plaatsvonden was de bevolking redelijk gespaard. Dit zorgde ervoor dat er nauwelijks verschillen in de etnische verhoudingen ontstonden na de Eerste Wereldoorlog. Ook de onafhankelijkheidsoorlog die Estland voerde in 1920 zorgde nauwelijks voor dusdanig veel slachtoffers dat er significante verschuivingen in de etnische verhoudingen optreden (Elsuwege, 2008, p. 17).

Bij de eerstvolgende volkstelling uit 1934 blijkt dit. De totale omvang van de bevolking was met ongeveer 200.000 mensen gegroeid tot 1.126.000 inwoners, maar de verhoudingen waren nauwelijks verschoven. 88,1 procent van de inwoners was etnisch Est en 8,2 procent van de bevolking was Etnisch Rus (Budryte, 2005, p. 5). Een verhoudingsgewijs aanzienlijke groei, want in 1897 vormden zij nog maar 4,6 procent van de bevolking (Eberhardt, 2002, p.22).

In tegenstelling tot het aandeel etnisch Russen was het aandeel etnisch Duitsers in de bevolking wel licht gedaald. In 1934 vormden zij nog maar 2,2 procent van de totale Estse bevolking (Linz & Stephan, 1996, p. 403), dat was in 1897 licht hoger toen zij 3,4 procent van de bevolking vormden (Eberhardt, 2002, p.22). Een verklaring voor deze lichte relatieve daling van het aantal Duitsers in de Estse samenleving kan worden gevonden in de Eerste Wereldoorlog, waar de Russen tegen de Duitsers vochten.

Vanaf 1939 begonnen de etnische verhoudingen in Estland echter te verschuiven. Hitler besloot namelijk om de meerderheid van de Baltische Duitsers die al ruim 700 jaar invloed uit oefenden in Estland en de andere Baltische staten te repatriëren naar Duitsland (Smith, 2002, p. 27). Dit was pas het begin van de grote verschuivingen in de etnische verhoudingen in Estland.

In 1940 besloot de Sovjet-Unie, dat nog geen jaar Estland bezet hield, tot deportatie van bijna 20.000 Esten naar de werkkampen of binnenlanden van de Sovjet-Unie. Het jaar daarop namen de deportaties richting de Sovjet-Unie toe. Estland verloor in 1941 bijna 6 procent van de bevolking door de deportatie van 60.000 personen (Smith, 2002, p. 34). Naast de deportaties ontvluchten 6.000 Esten het land om in Finland tegen de Sovjet-Unie te vechten (Smith, 2002, p. 36). De toekomst bracht nog minder goeds.

De Duitsers die de Sovjets in 1942 verdreven hadden namelijk een speciaal plan om de bevolking op te schonen. Het Duitse plan genaamd 'Generalplan Ost' stelde voor om de helft van de bevolking te verhuizen. Zo moest er ruimte ontstaan voor Duitse kolonisten die de rest van de bevolking zou assimileren (Smith, 2002, p. 35). Dit plan kwam echter nooit volledig van de grond doordat in 1944 de Sovjet-Unie alweer aan de grens stond om Estland opnieuw en ditmaal voor langere tijd in te nemen (Smith, 2002, p. 36).

Aan het begin van deze hernieuwde overheersing telde Estland in 1945 een bevolking die voor 93 procent van Estse etniciteit was. Dit ontstond door verschuivingen van grenzen en deportaties van de etnisch Russen door de voormalig Duitse bezetters (Smith, 2002, p. 38). Dat Estland tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog zo'n uniforme samenleving kende was een unicum voor het land.

Het bleef echter niet voor lange tijd op dit niveau. Al in 1959 kende Estland nog maar een bevolking die voor 74,6 procent uit etnisch Esten bestond (Budryte, 2008, p. 5). De deportaties waar de Sovjet-Unie bij aanvang van de Tweede Wereldoorlog waren begonnen gingen door. Nadat in 1964 Leonid Brezhnev leider van de Sovjet-Unie werd vond er op zijn bevel in Estland massa-immigratie plaats van etnische Russen. In 1980 was 50 procent van de bevolking in Tallinn Russisch van origine (Smith, 2002, p. 41).

De kenmerken van de Estse samenleving waren in ongeveer zestig jaar tijd flink opgeschud, mede door de Tweede wereldoorlog maar voornamelijk dankzij het beleid van de Sovjet-Unie. In het laatste jaar van een democratisch Estland kende het 88,8 procent etnisch Esten, 8,2 procent etnisch Russen en ongeveer 2 procent etnisch Duitsers. In 1984 was slechts 61,5 procent etnisch Est, terwijl 30,3 procent etnisch Russisch was. De etnische Duitsers waren volledig verdwenen uit Estland (Linz, & Stephan, 1996, p. 403).

Etnische verschuivingen in Letland in de twintigste eeuw

Bij de volkstelling van 1897 in Letland telde het land 1.929.300 inwoners waarvan 1.31 miljoen de Letse etniciteit kende. De etnisch Letten vormden toen een ruime meerderheid met een bevolkingsaandeel van 68,3 procent (Eberhardt, 2002, p.23). Er waren veel andere bevolkingsgroepen, maar deze waren aanzienlijk kleiner. De grootste vormden de etnisch Russen met een aandeel van 8 procent en de etnisch Duitsers met een aandeel van 7,1 procent. Respectievelijk waren dat 154.700 en 137.000 mensen (Eberhardt, 2002, p. 23).

Letland was voor de Eerste Wereldoorlog een land met veel kleine etnische minderheden. De Eerste Wereldoorlog had echter een ingrijpend effect op de bevolkingsomvang van Letland. Voor het begin van deze oorlog woonden ruim een miljoen mensen in stedelijk gebied. Na de oorlog leefden nog ongeveer 400.000 mensen in diezelfde steden. De totale Letse bevolking telde in 1935 1.905.000 mensen (Budryte, 2005, p.5), een vermindering van bijna 25.000 ten opzichte van de telling uit 1897.

Net als in Estland vertrokken op initiatief van Hitler Baltische Duitsers uit Letland. In totaal vertrokken 53.000 etnisch Duitsers (Pabriks & Purs, 2002, p. 24). Na de inlijving bij de Sovjet-Unie werden ruim 14.000 Letten gedeporteerd naar de Sovjet-Unie (Pabriks & Purs, 2002, p. 27). De Sovjet-Unie werd echter verdreven door Duitsland waardoor er geen verdere deportaties richting de Sovjet-Unie plaatsvonden.

De Duitsers hadden echter hun eigen 'Generalplan Ost'. Weer vond een deportatie plaats, ditmaal van 35.000 Letten met Duitsland als bestemming. In ruil daarvoor vestigden zich ruim 25.000 Duitsers. (Pabriks & Purs, 2002, p. 28). De Tweede Wereldoorlog had aanzienlijke gevolgen voor Letland. Het gebied was ontvolkt, waardoor de Sovjet-Unie in 1946 besloten 41.000 Etnisch Russen naar Letland te sturen. (Pabriks & Purs, 2002, p. 32).

Tussen 1945 en 1955 vestigden zich in totaal ongeveer 535.000 arbeiders uit de Sovjet-Unie in Letland. In 1954 mochten 30.000 Letten terugkeren uit de Gulag (Pabriks & Purs, 2002, p. 34). Desondanks was bij de volgende volkstelling in 1959 liefst 26,6 procent van de bevolking etnisch Rus. Naast de Russen kwamen ook aanzienlijke groepen Wit-Russen, 35.000 mensen, en Oekraïners, 28.000, in Letland wonen (Pabriks & Purs, 2002, p. 38). In totaal kwamen 1.466.700 arbeiders naar Letland, waarvan er 330.000 permanent bleven (Pabriks & Purs, 2002, p. 38).

Het zorgde voor een aanzienlijke verandering in de Letse demografie. Waar Letland eerst een samenleving kende met een grote groep etnisch Letten en veel verschillende kleine andere etnisch groeperingen was dat plaatje nu omgedraaid. De groep etnisch Letten vormde

in 1989 ternauwernood een meerderheid van de bevolking met een aandeel van 52 procent (Budryte, 2005, p. 5).

Veel van de kleine etnische minderheden waren zo goed als verdwenen. Het aandeel Joden was door de wreedheden van de Tweede Wereldoorlog gemarginaliseerd. In 1989 vormden zij slechts 0,9 procent van de bevolking, in 1935 was dit nog 4,9 procent. Ook de etnisch Duitsers waren zo goed als verdwenen uit de Letse samenleving. De Oekraïners en Wit-Russen namen als het ware hun plaats in (Linz & Stephan, 1996, p. 403).

De etnische verschuiving in Litouwen in de twintigste eeuw.

Litouwen is in etnisch opzicht het meest afwijkende land ten opzichte van de andere Oostzeerepublieken. Bij de volkstelling uit 1897 die in de gebieden die later Litouwen vormde plaatsvond was slechts 55,7 procent etnisch Litouws. In totaal ging dat om 1.272.000 mensen. Andere grote groepen waren Joods, Pools en Wit-Russisch. Het aandeel Joodse inwoners bedroeg 14,1 procent van de bevolking. Het Poolse en Wit-Russische aandeel in de bevolking was even groot, beide groepen bedroegen 10,7 procent van de bevolking (Eberhardt, 2002, p. 27).

Rondom deze bevolkingstelling ontstond een hoop rumoer. Volgens Polen onderschatte de Russen het aantal Polen in het gebied. Mensen die katholiek waren en in de regio van Vilnius woonden waren volgens hen etnisch Polen, ondanks het feit dat zij Wit-Russisch spraken (Eberhardt, 2002, p. 27). Volgens Polen zou het aantal etnisch Polen dan ook 461.000 mensen bedragen in plaats van de getelde 245.700 (Eberhardt, 2002, p. 27). Litouwen vond daarentegen dat deze groep mensen juist etnisch Litouwers waren.

In Oost-Pruisen woonden ten tijde van deze volkstelling ook nog een groep etnisch Litouwers van 295.700 personen. Dankzij de hereniging van Litouwen en de onafhankelijkheid veranderde de samenstelling van de samenleving. Bij de volgende volkstelling in 1923 was 83,8 procent van de in totaal 2.620.00 inwoners etnisch Litouws. Andere bevolkingsgroepen zoals de Russen en Polen waren gemarginaliseerd tot een aandeel van respectievelijk 2,49 en 3,23 procent (Budryte, 2005, p. 5).

Dit beeld uit 1923 schetst een aanzienlijk homogener samenleving dan de betwiste volkstelling uit 1897. De grootste verandering in dit homogene beeld zou het zo goed als verdwijnen van de Joodse bevolkingsgroep worden. In 1923 nog goed voor 7,58 procent van de bevolking. Bij de volkstelling van 1959 was daar nog slechts 0,9 procent van over (Budryte, 2005, p. 5). De Litouwse bevolking deed fanatiek mee aan de jodenvervolgging waardoor de Joodse bevolking bijna verdween uit Litouwen (Lane, 2002, p. 51).

Voorafgaand aan de jodenvervolging georganiseerd door Nazi-Duitsland had de Sovjet-Unie in 1941 al 34.000 etnisch Litouwers gedeporteerd (Lane, 2002, p. 55). Nazi-Duitsland had nog grotere plannen en voorzag in het 'Generalplan Ost' de vernietiging van liefst 85 procent van de etnische Litouwers omdat zij niet geermaniseerd konden worden (Lane, 2002, p. 57). De uitvoering daarvan slaagde niet, maar wel kwamen ruim 20.000 Duitsers in Litouwen terecht (Lane, 2002, p. 58). De grootse deportatieplannen van de Sovjet-Unie traden vanaf 1944 wel in werking.

Die plannen zorgde ervoor dat in vijf jaar tijd tussen 1944 en 1949 ongeveer 350.000 personen vanuit Litouwen werden gedeporteerd (Lane, 2002, p. 62). Dit was een van de grootste deportaties van personen uit de Oostzeerepublieken. Bij de volkstelling van 1959 was de samenstelling van de bevolking dan ook veranderd, maar niet zo ernstig als in Estland en Letland. Het aandeel etnisch Litouwers bedroeg nog 79,3 procent van de bevolking (Budryte, 2005, p. 5).

Zoals eerdergenoemd was het aantal Joden gemarginaliseerd. Daartegenover stond de toename van het aantal etnisch Russen dat steeg van 2,43 procent in 1923 tot 8,5 procent in 1959. Het aandeel etnisch Polen groeide ook van 3,23 naar 8,5 procent (Budryte, 2005, p. 5). Dankzij het overlijden van Stalin veranderde de etnische verhoudingen van de Litouwse bevolking ook niet al te veel meer.

De totale omvang van de bevolking groeide wel aanzienlijk, van 2.711.000 inwoners in 1959 naar 3.675.000 in 1989. De onderlinge verhoudingen waren redelijk stabiel. De etnisch Litouwers hadden een aandeel van 79,6 procent, de etnisch Russen 9,4 procent en de etnisch Polen hadden een iets gekrompen aandeel van 7,0 procent. Het aandeel Joden was gedaald tot 0,3 procent, waarmee de Joodse bevolking zo goed als verdwenen was uit Litouwen (Budryte, 2005, p. 5).

De omgang met etnische groeperingen en Europese invloed hierop na 1990 in Estland

Na de val van de Berlijnse muur in 1989 en de nieuwe onafhankelijkheid in 1991 moest Estland een manier vinden om met een andere samenleving om te gaan. Estland kende in 1989 1.566.000 inwoners waarvan 61,5 procent etnisch Est was en 30,3 procent etnisch Rus. Een aanzienlijk verschil ten opzichte van 1934 toen het land voor 88 procent uit etnisch Esten bestond (Budryte, 2005, p. 5).

In 1992 trad een nieuwe constitutie in werking die het recht om te mogen stemmen bij lokale verkiezingen uitbreide naar burgers die niet in het bezit van het Ests staatsburgerschap waren, maar wel in Estland woonden. Een jaar later ontstond felle discussie over deze

regeling, omdat in bepaalde gebieden de meerderheid van de bevolking bestond uit mensen zonder Estse staatsburgerschap. Op 19 mei 1993 paste het Estse parlement de wet aan waardoor iedereen die alle permanente inwoners van Estland het recht gaf om te stemmen bij lokale verkiezingen mits zij langer dan vijf jaar in Estland woonachtig waren (Kelley, 2004, p. 97).

Dezelfde wet verbood het echter voor inwoners zonder Estse staatsburgerschap om verkiesbaar te zijn bij lokale en landelijke verkiezingen. Dit bracht de representativiteit van de volksvertegenwoordiging in gevaar. In sommige gebieden was tachtig tot negentig procent van de inwoners een permanent inwoner, zonder staatsburgerschap; zij mochten wel stemmen, maar niet verkiesbaar zijn (Kelley, 2004, p. 97). Dit zorgde ervoor dat bij lokale verkiezingen uit 10 procent van de lokale bevolking een representatie voor de bevolking van het gehele gebied moest worden geselecteerd.

De gebrekkige representativiteit bleek ook bij de verkiezingen voor het nationale parlement. Bij de verkiezingen voor het eerste Estse parlement werd geen enkele etnisch Rus verkozen. Bij de tweede verkiezingen voor het parlement werden vijf etnisch Russen verkozen uit 101 afgevaardigden (Steen, 2007, p. 74). Ondanks deze gebrekkige representativiteit en discriminerende wetgeving reageerde de internationale gemeenschap laks. Premier Wim Kok van Nederland en President Jacques Chirac van Frankrijk spraken in 1996 de boodschap uit dat Estland snel tot de Europese Unie kon toetreden (Kelley, 2004, p. 99).

Pas in 1998 bracht de Europese Commissie een rapport uit over de Estse taalwetten. De wetten hinderde de deelname van niet-Estse sprekers aan het publieke leven volgens de Commissie (Kelley, 2004, p. 101). In reactie op het rapport erkende de Minister van Buitenlandse Zaken van Estland dat de taalwetten toetreding tot de EU in de weg konden staan. De wet werd daarom in 2000 aangepast, negen jaar na de onafhankelijkheid en enkele dagen voor een vergadering met de EU over het lidmaatschap (Kelley, 2004, p. 102).

Naast de taalwetten werd er ook internationale druk op Estland uitgeoefend om de stateloosheid van burgers tegen te gaan. Max van der Stoel, de Hoge Vertegenwoordiger voor nationale minderheden van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), maakte in 1993 zijn zorgen kenbaar rondom de stateloosheid van kinderen van permanente inwoners die geen staatsburgerschap van Estland hadden. De kinderen van deze permanente inwoners kregen niet automatisch het Estse staatsburgerschap ondanks dat zij daar wel waren geboren (Kelley, 2004, p. 104).

Na de onwelwillendheid van de regering om te handelen herhaalde Van der Stoel in 1997 zijn zorgen. In dat jaar was een nieuwe regering aangetreden in Estland. Daarnaast was

er ook meer druk vanuit de EU op Estland gekomen om de regels rondom staatloze kinderen aan te passen (Kelley, 2004, p. 105). Pas in december 1998 werd een nieuwe wet aangenomen waarbij de wensen van de OVSE gevolgd werden en het staatsburgerschap voor kinderen van permanente inwoners, zonder staatsburgerschap, geregeld werd (Kelley, 2004, p. 108).

Naast de zorgen rondom de staatloosheid van kinderen bestonden er ook zorgen rondom het verkrijgen van burgerschap voor niet-Esten, in het bijzonder de Russische minderheid. In 1993 werd een wet aangenomen die niet-Esten verplichtte om het burgerschap of een permanente verblijfsvergunning aan te vragen wanneer zij nog meer dan twee jaar in Estland wilden verblijven (Kelley, 2004, p. 110).

Alle tot dan toe uitgegeven permanente verblijfsvergunningen werden tijdelijk en wie zich niet aan deze wet hield werd met uitzetting bedreigd (Kelley, 2004, p. 110). Voormalig Sovjetmilitairen konden sowieso geen permanente verblijfsvergunning krijgen. Dit zorgde voor grote spanningen met Rusland die in 1993 dreigden de gastoevoer naar Estland te stoppen (Kelley, 2004, p. 111).

Dankzij onderhandelingen van de Zweedse minister van Buitenlandse Zaken en druk van de Raad van Europa werd de wet in het parlement aangepast (Kelley, 2004, p. 111). Deze nieuwe wet zorgde ervoor dat iedereen die voor 1 juli 1990 in Estland een permanente ingezetene was deze status behield. Daarnaast hoefden deze vergunningen niet iedere vijf jaar opnieuw uitgegeven te worden. De Esten vonden dat zij zich hiermee voldoende aan de Europese standaarden hadden aangepast volgens de toenmalig premier Mart Laar (Kelley, 2004, p. 112).

De omgang met etnische groeperingen en Europese invloed hierop in Letland na 1990

In Letland waren ongeveer dezelfde problemen waar te nemen bij de omgang met etnische minderheden in de samenleving. Wetten over verkiezingen, taal, onderwijs en burgerschap waren discriminerend voor de etnische minderheden in het land.

De kieswet in Letland zorgde ervoor dat bijna de helft van Letse bevolking gehinderd werd bij het deelnemen aan een verkiezing of het uitbrengen van een stem. In de kieswet werden taaleisen opgelegd aan personen die zich verkiesbaar wilden stellen voor het Letse parlement. Iedereen die zich verkiesbaar stelde moest via een toets bewijzen minimaal het hoogste niveau van de Letse taal vaardig te zijn (Kelley, 2004, p. 77). Vooral etnische Russen ondervonden hinder van deze eis.

Door deze eis konden in sommige districten enkel Letse volksvertegenwoordigers worden gekozen ondanks dat in deze districten de etnisch Russen een meerderheid van de

bevolking vormden (Kelley, 2004, p. 76). Deze wetten, die in 1994 waren aangenomen, werden pas in 2002 gewijzigd, toen de onderhandelingen met de Europese Unie over toetreding al begonnen waren. De wet werd aangepast omdat het NAVOlidmaatschap in gevaar dreigde te komen. Dankzij de aanpassing kwam de eis dat via een toets het niveau van de taalvaardigheid werd bewezen te vervallen voor iedereen die zich verkiesbaar wilde stellen. (Budryte, 2005, p. 107).

De discriminerende onderwijswetten werden eveneens door de Europese instellingen genegeerd. De Hoge Vertegenwoordiger van de OVSE daarentegen uitte wel zijn zorgen over de onderwijswet die in 1991 aangenomen was. In de wet was het recht van onderwijs voor Letten vastgesteld, maar aan het recht van onderwijs voor minderheden werd afbreuk gedaan. Vanaf het tweede jaar in het hoger onderwijs was Lets namelijk de verplichte taal waarin les moest worden gegeven op scholen die door de overheid werden gefinancierd (Kelley, J, 2004, p. 77).

Ondanks de bezwaren van de Hoge Vertegenwoordiger van de OVSE werd de wet in 1996 verscherpt. Scholen van etnische minderheden werden verplicht om minimaal twee vakken in het Lets te doceren. Daarnaast moesten ook scholen die niet door de overheid werden gefinancierd vanaf het tweede jaar in het Lets lesgeven. In 1997 werd de onderwijswetgeving een onderwerp van debat door kritiek van Europese instituties (Kelley, 2004, p. 78). De kritieken van de Europese Commissie richtte zich vooral op de restricties van de private scholen waar Lets verplicht werd gesteld vanaf het tweede jaar.

De Hoge Vertegenwoordiger van de OVSE stelde een aantal wijzigingen voor op de onderwijswet. Deze werden echter in 1998 niet meegenomen in de nieuwe onderwijswet. Ondanks dat de Hoge Vertegenwoordiger werd genegeerd kwam hier nauwelijks respons op vanuit de Europese instanties. De nieuwe onderwijswet moest ervoor zorgen dat, via een gefaseerde invoering, vanaf 2004 overal in Letland in het Lets werd gedoceerd. De wet kwam echter niet in zijn voltalligheid door het parlement waardoor de onderwijswet niet volledig kon worden uitgevoerd (Kelley, J, 2004, p. 80).

De taalwetten die Letland invoerde zorgden voor meer internationale discussie. Zowel de OVSE als de Europese Unie protesteerden tegen invoering van bepaalde onderdelen van de taalwet. Dit kwam omdat bepaalde onderdelen van de wet niet alleen de belangen van etnische Russen in Letland schade, maar ook gevolgen had voor de handelsrelatie met de rest van Europa (Kelley, 2004, p. 80). De wet voorzag namelijk in het ontslag van werknemers die geen voldoende kennis van de Letse taal hadden (Galbreath, 2005, p. 182). Dit ontslag was in strijd met de Europese handelswetgeving (Kelley, 2004, p. 80).

Onder internationale druk besloot de president van Letland de wet te vetoën. In december 1999 nam het Letse parlement vervolgens een nieuwe taalwet aan die wel voorzag in de wensen van de EU en de OVSE. De drang om tot de Europese Unie toe te treden prevaleerde boven de nationalistische wensen van het parlement (Kelley, 2004, p. 83).

De wetten rondom het burgerschap in Letland sloot nog meer mensen buiten dan de taalwetten. Wie het burgerschap van de nieuwe Republiek van Letland wilde bemachtigen moest kennis hebben van de Letse taal, wetten en structuur van de staat en daarnaast minimaal zestien jaar in Letland gewoond hebben. Vervolgens was ook een eed van trouw verplicht en moest het burgerschap van andere staten worden opgegeven (Kelley, 2004, p. 84).

Een deel van de staatloze inwoners van Letland kon het Letse staatsburgerschap sowieso niet verkrijgen. Voor militairpersoneel dat voor het leger van de Sovjet-Unie had gediend was het onmogelijk om het Lets staatsburgerschap aan te vragen. Ook inwoners zonder bewijs dat zij een legaal inkomen verdiende kon geen Lets staatsburgerschap aanvragen (Kelley, 2004, p. 84). De staatloos geworden inwoners protesteerden fel tegen deze wetgeving, maar dat had geen effect.

Pas nadat de OVSE en de Raad van Europa protesteerden tegen de wet leek er een effect te ontstaan. Europese instanties bedachten een aantal wijzigingen op de burgerschapswetten. Letland weigerde echter om deze wijzigingen door te voeren. Na het dreigement dat Letland geen lid kon worden van de Raad van Europa werden de wijzigingen doorgevoerd. Het zeer omstreden quotasysteem om een maximaal aantal naturalisaties per jaar te accepteren werd daarmee afgeschaft (Kelley, 2004, p. 88).

De omgang met etnische groeperingen en Europese invloed hierop in Litouwen na 1990

Van de Oostzeerepublieken kende Litouwen de meest homogene bevolkingssamenstelling. In 1989 kende het land op een bevolking van 3.675.000 inwoners slechts een aandeel etnische Russen van 9,4 procent. Daarbij was er ook nog een groep etnisch Polen van 7 procent. De etnisch Litouwers vormden met hun aandeel van 79,6 procent veruit de grootste etnische groepering (Budryte, 2005, p. 5). Door de relatief homogene samenstelling van de bevolking was er internationaal minder aandacht voor de Litouwse samenleving (Budryte, 2005, p. 143).

Litouwen zelf maakte een voortvarende start met betrekking tot het verschaffen van burgerrechten. De constitutie en burgerschapswetten waren bijzonder ruimhartig. Alle permanente inwoners van Litouwen verkregen bijvoorbeeld het Litouwse staatsburgerschap, mits zij aan bepaalde eisen voldeden. Deze eisen bestonden uit het halen van een Litouwse taaltest en minimaal tien jaar in Litouwen woonachtig zijn (Budryte, 2005, p. 144).

De Litouwse regering probeerde het russificeringsproces dat onder leiding van de Sovjet-Unie werd uitgevoerd om te draaien en een litouwificeringsproces te starten. In 1989 werd bijvoorbeeld per taalwet verplicht dat in bedrijven die eigendom van de Litouwse staat waren Litouws werd gesproken in plaats van Russisch (Budryte, 2005, p. 147). Desondanks was de andere wetgeving bijzonder ruimhartig voor de Russische en Poolse minderheden.

Ondanks deze openhartigheid werden in het eerste Litouwse parlement in 1992 slechts drie etnisch Russen en zeven etnisch Polen verkozen op een totaal van 141 volksvertegenwoordigers. Deze aantallen vormden geen representatieve afspiegeling van de Litouwse bevolking. De etnisch Russen en etnisch Polen vormden slechts 8 procent van de afgevaardigden wat niet in verhouding staat met hun aandeel in de bevolking van meer dan vijftien procent (Steen, 2007, p. 74).

Door een beleid dat probeerde de etnische minderheden in de samenleving op te nemen werd vormgegeven aan het proces van litouwificering. Dit was nodig omdat regio's in het oosten van Litouwen niets zagen in de onafhankelijkheid van Litouwen. In die regio's vormden etnisch Litouwers maar 50,6 procent van de bevolking in 1989. De andere grote groepen inwoners in die regio's waren de etnisch Polen met een aandeel van 18,8 procent en de etnisch Russen met een aandeel van 20,2 procent (Budryte, 2005, p. 143).

Met een wet voor de rechten van etnische minderheden probeerde de Litouwse overheid de spanningen te verminderen. In de wet werd toegestaan dat er op scholen les kon worden gegeven in de taal van de etnische minderheden. Tevens mochten bedrijven die werk uitvoerden voor etnische minderheden de taal van die minderheid gebruiken tijdens het werk (Budryte, 2005, p. 153). Vanuit de internationale gemeenschap kreeg Litouwen veel positieve kritiek, etnisch Litouwers vonden de wet echter veel te liberaal (Budryte, 2005, p. 154).

De spanningen in het oosten van Litouwen werden voornamelijk aangewakkerd door de etnisch Polen. De etnisch Russen waren eveneens ontevreden met het beleid, maar waren sneller geneigd terug te keren naar Rusland. Ongeveer 40.000 etnisch Russen verlieten Litouwen tussen 1991 en 1994. De etnisch Polen waren echter minder snel geneigd terug te keren naar Polen (Budryte, 2005, p. 156). Vanuit Polen zelf kwam daarom de meeste kritiek op het beleid van Litouwen.

De spanningen tussen Litouwen en Polen namen echter af door het gezamenlijk doel van beider landen. Het vooruitzicht van toetreding tot de NAVO zorgde ervoor dat beide landen gedwongen werden een oplossing te zoeken over het conflict rondom de behandeling van de etnisch Polen in het oosten van Litouwen. Een verdrag tussen Polen en Litouwen moest de spanningen verminderen. Het verdrag zorgde ervoor dat bepaalde Poolse

groeperingen zoals de Poolse oorlogsveteranen vereniging werd toegestaan zich in Vilnius te huisvesten (Budryte, 2005, p. 159).

Dit Litouwse beleid van litouwificering en het proberen op te nemen van etnische minderheden in de samenleving zorgde voor tevredenheid bij Europese instanties. In 1997 bestempelde de Europe Commissie de situatie van minderheden in Litouwen als bevredigend (Budryte, 2005, p. 163). Vooral de manier waarop minderheden werden ondersteund en toegestaan bijvoorbeeld hun eigen taal te gebruiken oogste lof (Budryte, 2005, p. 164).

Ondanks deze complimenten bestonden er wel enkele zorgen rondom de etnisch Polen in het oosten van Litouwen. De volksvertegenwoordigers wilden namelijk beter onderwijs voor hun inwoners. De inwoners van die gebieden, voornamelijk etnisch Polen, waren het slechtst opgeleid van alle Litouwers. De volksvertegenwoordigers wensten een universiteit die les gaf in het Pools, dit ging zelfs voor de liberale overheid te ver (Budryte, 2005, p. 164). Dat neemt echter niet weg dat hieruit blijkt dat de etnisch Poolse minderheid achterliep op de etnische Litouwers.

Het toetredingsproces van de Oostzeerepublieken tot de Europese Unie

Wegens het feit dat de Oostzeerepublieken tegelijkertijd toetraden tot de Europese Unie in 2004 zal de weg hiernaar toe ook gezamenlijk worden behandeld. Het toetredingsproces van de Oostzeerepublieken was namelijk onderdeel van een grote uitbreiding van de Europese Unie. In totaal traden naast Estland, Letland en Litouwen nog zeven andere staten toe tot de Europese Unie (Elsuwege, 2008, p. 236).

Om toe te mogen treden tot de Europese Unie dienden de Oostzeerepublieken aan de zogenaamde Kopenhagencriteria te voldoen. Deze criteria vereisten stabiele instituties die de democratie, rechtsstaat, mensenrechten en respect en bescherming van minderheden garandeerden. Daarnaast was een functionerende markteconomie een vereiste, net als het aankunnen van de verplichtingen die het lidmaatschap met zich meebracht (Elsuwege, 2008, p. 205).

In het rapport 'Agenda 2000' reageerde de Europese Commissie op de toetredingsverzoeken die gedaan waren. Daarbij werden de bovenstaande criteria behandeld. Over ieder land dat een verzoek had gedaan werd beslist of de onderhandelingen konden aanvangen (Elsuwege, 2008, p. 236). De Commissie raadde aan om van de Oostzeerepublieken enkel met Estland de toetredingsonderhandelingen te beginnen. Estland had namelijk zijn economie na de val van de muur zeer snel geliberaliseerd waardoor deze

aan de eisen voldeed. Letland en Litouwen bleven in de hervorming van de economie achter (Elsuwege, 2008, p. 238).

Verbazingwekkend aan het rapport van de Europese Commissie is het gebrek van een analyse over de omstandigheden van minderheden in Estland en Letland. Ruimte om Litouwen te prijzen voor haar minderhedenbeleid had de Commissie wel, maar de situatie in Estland en Letland werd nauwelijks behandeld (Elsuwege, 2008, p. 241). Ondanks dat etnisch Russische vertegenwoordigers uit beider landen hier wel aandacht voor vroegen (Elsuwege, 2008, p. 240).

Deze gebrekkige rapportage van de Europese Commissie is opvallend omdat in de Kopenhagencriteria de eis staat dat minderheden gerespecteerd en beschermd dienen te worden. Deze regel diende twee doelen. Zowel de gelijke rechten van minderheden moest gegarandeerd worden als het behoud van de eigen identiteit van etnische minderheden (Elsuwege, 2008, p. 206). Een verdere uitwerking van deze regel ontbrak echter, waardoor een oordeel vellen over de behandeling van etnische minderheden bemoeilijkt werd.

Door de gebrekkige uitwerking van de eigen criteria was de Europese Commissie afhankelijk van regels die zij overnamen van andere instanties, zoals de Verenigde Naties en de OVSE. Dit zorgde voor conflicterende oordelen van Europese instanties over het belang van de rechten van etnische minderheden en de behandeling die hen in de Oostzeerepublieken ten deel viel (Elsuwege, 2008, p. 241).

De onenigheid over de maatstaven rondom de omgang met etnische minderheden bleek bijvoorbeeld bij de rapporten die over Estland werden geschreven. Twee rapporten vanuit de De Raad van Europa die haast gelijktijdig gepubliceerd werden, hadden zeer uiteenlopende opvattingen. De rapporteur voor de Politieke Zaken commissie was positief over het Estse minderhedenbeleid terwijl de rapporteur van de Mensenrechtencommissie somber was over de geboekte vooruitgang (Elsuwege, 2008, p. 244).

Hierdoor is het niet opvallend dat de Europese Commissie in haar *'Agenda 2000'* de mensenrechten nauwelijks beoordeelde. Er was geen goed functionerende maatstaf voor het beoordelen van de mensenrechten en omgang met minderheden in de kandidaat-lidstaten. Zoals in de voorgaande paragrafen bleek, is dat vooral bilaterale contacten druk uitoefenden namens de Europese Unie om wijzigingen aan te brengen in het beleid rondom etnische minderheden (Kelley, 2004, p. 103).

Doordat de Europese Commissie zich op de vlakte hield over de situatie van de mensenrechten en etnische minderheden in de Oostzeerepubliek ontstond er een belangrijke rol voor de Hoge Vertegenwoordiger voor Nationale Minderheden van de OVSE. Zoals bleek

publiceerde Max van der Stoep acht rapporten over de situatie van de etnische minderheden in de Oostzeerepublieken.

Niet alleen de OVSE reageerde op de gebrekkige beoordeling van de Oostzeerepublieken door de Europese Commissie. Vanuit het Europees Parlement werd in 1997 een resolutie aangenomen om het toetredingsverzoek van de Oostzeerepublieken gezamenlijk te behandelen. Ook diverse lidstaten van de Europese Unie zoals Denemarken en Zweden pleitten voor het tegelijk behandelen van het toetredingsverzoek van de Oostzeerepublieken (Elsuwege, 2008, p. 251).

Ondanks het verzoek van zowel het Europees Parlement als sommige EU-lidstaten startte in 1997 de onderhandelingen voor toetreding van Estland tot de Europese Unie (Kasekamp, 2013, p. 19). Voor Letland en Litouwen faciliteerde de Europese Commissie financiële middelen middels een fonds om de landen sneller klaar te stomen om de toetredingsonderhandelingen te starten (Elsuwege, 2008, p. 258). Nog geen twee jaar later dan Estland werden Letland en Litouwen gereed gevonden om de onderhandelingen voor het toetredingsproces te starten (Kasekamp, 2013, p. 20).

Conclusie

De Oostzeerepublieken kennen een lange en bewogen geschiedenis van etnische minderheden in de gebieden. Tot het moment van toetreding tot de Europese Unie konden Estland, Letland en Litouwen als autonome landen bepalen hoe zij met hun inwoners omgingen. Toen zij echter besloten toe te treden tot de Europese Unie werden zij verplicht te voldoen aan de eisen die de Europese Unie stelden aan kandidaat-lidstaten.

Door veel buitenlandse inmenging is de samenleving van de staten in het Balticum diverse keren opgeschud waardoor verschillende entiteiten onvrijwillig in een land terecht kwamen. Vooral in Estland en Letland zijn de gevolgen daarvan zichtbaar geweest in hun omgang met etnische minderheden in de samenleving van deze landen.

Dankzij de overheersing door de Sovjet-Unie was in Letland nog slechts 52 procent van de inwoners etnisch Let, in Estland was 61,5 procent etnisch Est. De positieve buitenstaander van de drie was Litouwen waar 79,6 procent van de inwoners etnisch Litouws was (Buldryte, 2005, p. 5). Deze etnische verhoudingen in de drie samenlevingen ontstonden door bloedige wereldoorlogen en de volksverhuizingen uitgevoerd op bevel van de Sovjet-Unie.

Estland en Letland, de twee landen met de meest diverse samenstelling van de samenleving, besloten na hun hernieuwde onafhankelijkheid de etnische minderheden zoveel

mogelijk te assimileren. Daardoor verkregen etnische minderheden niet altijd de rechten waar zij recht op hadden volgens onder andere de Hoge Vertegenwoordiger voor nationale minderheden van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). Vanuit de Europese Commissie verschenen weinig kritische rapporten over de omgang met etnische minderheden in de Oostzeerepublieken, zij focusten zich vooral op de economische omstandigheden voorafgaand aan de toetreding.

Het is kwalijk dat de Europese Commissie het economische onderdeel van de Kopenhagencriteria van meer belang achtte dan het politieke onderdeel. Wetgeving op het gebied van onderwijs, taal en politieke deelneming schade de belangen van etnische minderheden en waren discriminatoir van aard. Vooral in Estland en Letland was de omgang met etnische minderheden tijdens de toetredingsonderhandelingen tot de Europese Unie nog niet op het niveau zoals dit volgens de Kopenhagencriteria verwacht kon worden.

Dat de Europese Unie haar taak verzaakte om de Kopenhagencriteria navolging te geven en de schending van de rechten van etnische minderheden een belangrijke rol te geven in het toetredingsproces kan worden verklaard door de gebrekkige uitwerking van de Kopenhagencriteria. Hoe etnische minderheden met respect moeten worden behandeld en hoe zij beschermd moeten worden staat niet verder uitgewerkt in de Kopenhagencriteria. Dit neemt echter niet weg dat uit deze scriptie blijkt dat wetgeving in Estland, Letland en Litouwen etnische minderheden discrimineerde.

De Europese Commissie had voorafgaand aan het onderhandelingsproces een betere uitleg van de inhoud van de Kopenhagencriteria moeten creëren. Zo had voorkomen kunnen worden dat er vooral op de economische eisen werd gelet. Het is namelijk geen excuus dat daar vooral naar werd gekeken omdat deze eisen nauwkeurig zijn te meten en na te gaan of deze worden nagevolgd. Het geeft de Europese Commissie geen vrijbrief om de schendingen van de rechten van etnische minderheden aan zich voorbij te laten gaan. Desondanks zijn alle drie de Oostzeerepublieken inmiddels twaalf jaar lid van de Europese Unie.

Bronnenlijst:

- Budryte, D. (2005). *Taming Nationalism? Political Community Building in the Post-Soviet Baltic States* Aldershot: Ashgate Publishing Limited
- Eberhardt, P. (2002) *Ethnic Groups and Population Changes in Twentieth Century Eastern Europe: History, Data and Analysis* Oxford: Routledge
- Elsuwege Van, P. (2008). *From Soviet Republics to EU Member States* Boston: Nijhoff
- Galbreath, D. (2005). *Nation-Building and Minority Politics in Post-Socialist States* Stuttgart: Ibidem Verlag
- Ijabs, I. (2013). Another Baltic Postcolonialism: Young Latvians, Baltic Germans, and the Emergence of Latvian National Movement. *Nationalities Papers*, 42(1), 89
- Johnston, H & Snow, D. (1998). Subcultures and the Emergence of the Estonian Nationalist Opposition 1945-1990. *Sociological Perspectives*, 41(3), 479
- Lane, T. (2002). Lithuania: Stepping Westward. In Smith, D., Pabriks, A., Purs, A., & Lane, T. (2002). *The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania* (pp.1-242). New York: Routledge
- Linz, J. & Stephan A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: The John Hopkins University Press
- Kasekamp, A. (2013). The Baltic States in the EU: Yesterday, Today and Tomorrow. *Jacques Delors Institute Studies & Reports* 98(1), 19-20
- Kelley, J. (2004). *Ethnic Politics in Europe, The Power of Norms and Incentives*. Princeton: Princeton University Press
- Meleshevich, A. (2007). *Party Systems in Post-Soviet Countries: A Comparative Study of Political Institutionalization in the Baltich States, Russia, and Ukraine*. New York: Palgrave and MacMillan
- Pabriks, A. & Purs, A. (2002). Latvia: The Challenges of Change. In Smith, D., Pabriks, A., Purs, A., & Lane, T. (2002). *The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania* (pp.1-169). New York: Routledge
- Senn, A. (1990). Perestroika in Lithuanian Historiography: The Molotov-Ribbentropact. *The Russian Review* 49(1), 43
- Smith, D. (2002). Estonia: Independence and European Integration. In Smith, D., Pabriks, A., Purs, A., & Lane, T. (2002). *The Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania* (pp.1-196). New York: Routledge
- Steen, A. (2007). Ethnic relations, elites and democracy in the Baltic States. *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 16(4), 68-87